

2. РЕОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ БІБЛІОТЕКИ

Процес трансформації науково-технічної бібліотеки ДонНТУ у сучасний науково-інформаційний центр передбачає відмову від багатьох традиційних бібліотечних технологій та перехід на більш високий рівень обслуговування читачів за умов використання сучасних інформаційних комп'ютерних технологій. Зміни, що відбуваються за останні десятиріччя у бібліотеках пов'язані, перш за все, з використанням автоматизованих бібліотечних систем, що з кожним роком надають нові можливості підвищення якості обслуговування (попереднє замовлення та подовження терміну користування літературою, доступ до електронного каталогу, автоматизований режим обслуговування читачів та ін.). Саме тому, впровадження АБІС MARK-SQL у бібліотеці ДонНТУ, дозволило відмовитись від багатьох рутинних процесів та принципово змінити традиційні бібліотечні технології, підвищити швидкість та якість обслуговування користувачів, розширити репертуар сучасних інформаційних послуг.

Але повноцінне обслуговування користувачів не можливе лише за умов використання автоматизованих бібліотечних систем, воно потребує якісного складу бібліотечних фондів у кожному підрозділі бібліотеки. Реструктуризація відділів передбачає визначення якісних та кількісних показників фонду, активності його використання та його відповідність вимогам сучасного читача, формування його інформаційної культури, тенденції змін у принципах комплектування бібліотек вищих навчальних закладів. Тому відділами обслуговування бібліотеки ДонНТУ були проведені дослідження з зазначених питань.

2.1 Дослідження попиту на основні види фондів та книгозабезпеченості

2.1.1 Дослідження використання фонду розділу 66 «Хімічна технологія» та вивчення читачького попиту

Організація діяльності відділу наукової літератури бібліотеки ДонНТУ в аспекті реалізації його інформаційної функції у структурі майбутнього інформаційного центру,

відповідно до специфіки його роботи – задача складна і багатогранна. Під впливом сучасних комп'ютерних технологій у роботі відділу постійно відбуваються якісні зміни в технології обслуговування користувачів. Важливим етапом його діяльності було впровадження автоматизованого обслуговування читачів за допомогою нової автоматизованої бібліотечної системи MARK-SQL. Це забезпечило підвищення швидкості обслуговування користувачів, та впровадження сучасних послуг з використанням мережі Інтернет (попереднє замовлення літератури, подовження терміну користування та інше), тобто підвищило ефективність роботи відділу.

Враховуючи специфічні завдання, що стоять перед відділом – перерозподіл фонду по інших підрозділах та книгосховищам виникла потреба вивчення практичного досвіду роботи інших бібліотек для визначення інноваційних форм роботи відділу обслуговування наукової літератури у зв'язку з реструктуризацією та з'ясування відношення читачів до існуючих форм роботи та послуг. У процесі аналізу використовуються системний, функціональний та структурний підходи.

Системний підхід дозволяє розглянути відділ наукової літератури як частину НТБ ДонНТУ, побачити усю структуру вузівської бібліотеки у взаємозв'язку і взаємозалежності її елементів, внутрішніх і зовнішніх зв'язків. Функціональний підхід забезпечує вивчення основних функцій відділу наукової літератури НТБ ДонНТУ у процесі реструктуризації відділу. Можливості структурного підходу використовуються для багатоаспектного аналізу та модернізації технологічних процесів відділу на шляху трансформації.

У процесі дослідження розглядаються наступні питання:

1. Аналіз бібліотечної документації (звітів, інструктивних матеріалів, планів роботи бібліотеки і відділу тощо);
2. Статистичний аналіз даних, отриманих за допомогою опитування, анкетування та інших соціологічних методів (якості послуг та інформаційних ресурсів відділу);
3. Статистичний аналіз складу фонду за хронологічною ознакою, кількісних та якісних показників використання фонду (обертаність, книговидача, ефективність використання);
4. Формування висновків та прогнозування характеру роботи відділу з використанням сучасних технологій та послуг;
5. Впровадження визначених форм та методів роботи відділу як частини науково-інформаційного центру.

Об'єктами дослідження виступають: читацька аудиторія (попит читачів та використання бібліотечних послуг) та розділ книжкового фонду 66 “Хімічна технологія”.

Підведення підсумків дослідження здійснено шляхом аналітичної, математичної обробки даних та систематизації висновків, звірки результатів дослідження з висунутими робочими гіпотезами, а саме:

1. Друковані видання залишаються запитаними джерелами інформації для сучасного читача відділу наукової літератури НТБ ДонНТУ;
2. Читання, обумовлене навчальною та науковою діяльністю користувачів, завжди займає провідне місце у структурі їх інформаційних потреб;
3. Аналіз фонду 66 “Хімічної технології” – це відправна точка у процесі дослідження фонду для його ефективного перерозподілу, що зумовлює адекватну реструктуризацією відділу відповідно нової структури.

Книжковий фонд відділу наукової літератури на 01.01.2012 р. нараховує 393944 друкованих одиниць. Щорічно відділ обслуговує понад 51500 читачів, яким видається більш 7800 творів друку. Щоденно відділ відвідують біля 200 користувачів.

Поряд з традиційними формами обслуговування читачів активно використовуються новітні технології. Відділ обслуговування науковою літературою працює в автоматизованому режимі: здійснюється бібліотечна статистика, облік фонду та читачів, формується електронний каталог, ведеться обслуговування користувачів та ін.

Розділ фонду 66 “Хімічна технологія”, що складає 13600 примірників, був розподілений та аналізувався за хронологічними ознаками згідно майбутнього розподілу до книгосховищ різних рівнів та відділів обслуговування з відкритим доступом (рис.2.1). Розподілення фонду супроводжувалось позначенням книг відповідними кольоровими метками.

Аналізувався читацький попит на документи цього розділу, за результатами чого було визначено активну та пасивну частини фонду.

Результати цього аналізу зведені у таблиці 2.1, 2.2.

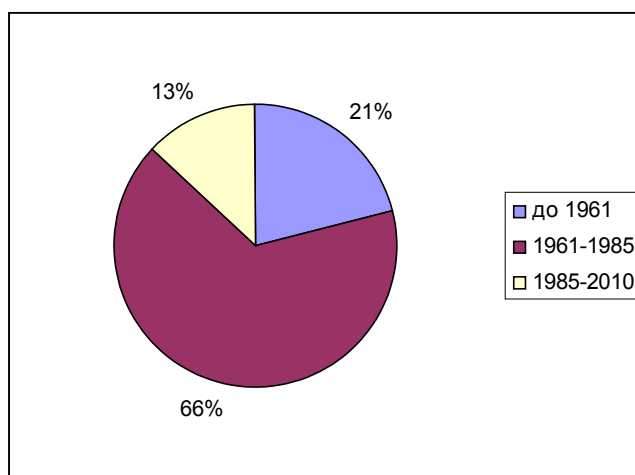

Рис. 2.1 – Розподіл фонду «Хімічна технологія» за хронологічними ознаками

Таблиця 2.1 Аналізу фонду 66 «Хімічна технологія» за хронологічними ознаками

Видання рр.	Усього, прим.	%	Пасивний фонд, прим.	%	Активний фонд, прим.	%	Книго-видача	Загальна обертаність фонду	Обертаність активного фонду
До 1961	2815	21	1759	62,5	1056	37,5	3910	1,38	3,7
1961 – 1985	9007	66	4559	50,6	4448	49,4	20189	4,4	4,5
1985 – 2010	1778	13	756	42,5	1022	57,5	6511	3,6	6,3

Таблиця 2.2 Аналіз загального фонду 66 “Хімічна технологія”

Загальна кількість, прим.	Пасивний фонд, прим.	%	Активний фонд, прим.	%
13600	7074	52	6526	48

В результаті аналізу цього фонду було визначено його активну та пасивну частини. Це свідчить про те, що найбільш активна частина фонду – це видання з 1961 до 1985 рр.: обертаність – 4,4, але співвідношення активної та пасивної частин фонду – 50/50. Книги, видані до 1961 р. мають найбільш високий показник неактивної частини фонду (62,5 %) та самий низький показник обертаності. Фонд останніх років видання (з 1985 – 2010 рр.) користується високим попитом (обертаність-3,6), завдяки чому процент активного фонду найвищий. За результатами аналізу загального фонду показники активної та пасивної частин фонду практично рівні. Загальна книговидача книжкового фонду розділу 66 “Хімічна технологія” складає 30610 прим., що свідчить про те, що кожна книга усього розділу видавалася приблизно 2,25 раз.

У розділі фонду “Хімічна технологія” завдяки проведеному аналізу виявлено 24 назви підручників та навчальних посібників, які користуються великим попитом у читачів, кількість цих книг становить від 1 до 5 примірників, деякі з них від частого використання вже переплетені. У відділі обслуговування навчальною літературою ці видання також використовуються стовідсотково, що вказує на високу якість цих книг.

Другий напрямок дослідження – аналіз послуг, що надає відділ обслуговування науковою літературою своїм користувачам. Дані отримані за допомогою анкетування викладачів і студентів, наведені на рис. 2.2, 2.3. Анкетування виявило, що самою популярною та затребуваною послугою є видача літератури по формі абонементу. Ця позиція в анкетуванні займає перше місце серед викладачів і студентів. Викладачі на 13% активніше користуються цією послугою, тому що краще обізнані з роботою та послугами бібліотеки.

Рис. 2.2 – Аналіз послуг, що надаються студентам

- 1 – видача літератури по формі абонементу (78,84%);
- 2 – видача літератури для роботи у читальних залах (77,59%);
- 3 – консультування з вибору літературних джерел (36,93%);
- 4 – консультування по роботі з електронними ресурсами (26,97%);
- 5 – книжкові виставки, відкриті перегляди літератури (6,22%);
- 6 – масові заходи (5,81%).

Рис. 2.3 – Аналіз послуг, що надаються викладачам

- 1 – видача літератури по формі абонементу (91,8%);
- 2 – консультування по роботі з електронними ресурсами (42,62%);
- 3 – консультування з вибору літературних джерел (34,43%);
- 4 – бібліотечно-бібліографічні довідки (24,59%);
- 5 – консультування з питань книгозабезпеченості (22,95%);
- 6 – система МБА (6,56%);
- 7 - масові заходи (4,92%).

На другому місці серед послуг, що надаються викладачам – консультування по роботі з електронними ресурсами, що свідчить про необхідність отримання додаткових знань з використання електронних джерел. Як свідчить досвід, ця проблема існує і в інших бібліотеках ВНЗ. Можливо запропонувати викладачам певні форми навчання з інформаційної культури та консультації стосовно цього питання. Студенти краще орієнтуються в електронному середовищі, тому питання консультування по роботі з електронними ресурсами, на відміну від викладачів, займає у них четверте місце. На другому місці у студентів – видача літератури у читальний зал, що свідчить про недостатню кількість примірників книг останніх років видання та те, що вони користуються великим попитом.

Третє місце у викладачів та студентів займає питання консультування з пошуку та вибору літератури, що вказує на те, що викладачі ведуть велику науково-дослідну і навчальну діяльність, яка потребує спеціальних тематичних пошуків.

На четвертому місці у викладачів – питання щодо бібліотечно-бібліографічних довідок, що вказує на їх активну наукову діяльність.

П'яте місце у викладачів займає консультування з питань книгозабезпеченості навчальних дисциплін, що вказує на важливість друкованих документів, як показника необхідного рівня та якості навчання. У студентів п'яте місце посіло питання про книжкові виставки, що свідчить про певний інтерес до друкованих видань. Незважаючи на тенденцію активного використання у процесі навчання Інтернет-ресурсів як студентами, так і викладачами, на збільшення електронних видань у фонді бібліотеки можна стверджувати, що традиційні друковані видання не втрачають своєї актуальності, враховуючи незворотній процес розвитку інформаційних технологій.

Шосте місце виявляє незначний інтерес до масових заходів, що вказує на те, що сучасна молодь віддає перевагу новим формам проведення дозвілля та отримання інформації. Багато часу приділяється спілкуванню в Інтернеті, тому бібліотека повинна враховувати специфіку сприяння зовнішнього середовища та сучасні форми масової культури. Тобто, треба підвищувати якість культурно-масових заходів з урахуванням сучасних тенденцій та використовувати рекламні заходи з метою їх пропагування. Нова будівля бібліотеки забезпечить реалізацію сучасних потреб користувачів: в ній передбачені спеціальні приміщення - літературна вітальня, виставковий зал, зал рідкісної та цінної книги тощо.

Шосте місце у викладачів займає користування системою МБА. Ця послуга не набула належної популярності, хоча реклама цієї послуги представлена на сайті бібліотеки, кафедри отримали інформацію про неї електронною поштою, користувачі ще не усвідомили її переваг, зокрема можливості електронної доставки документів (ЕДД). Можливо потрібно провести додаткові дослідження по використанню послуги МБА (ЕДД) з метою її популяризації.

У процесі навчання перевагу відділу обслуговування науковою літературою віддають викладачі, науковці та студенти старших курсів, враховуючи склад фонду – його комплектування науковою літературою.

Тому, на питання анкети: “З якою метою ви відвідуєте бібліотеку?” користувачі надали відповіді, які представлені у вигляді діаграм та наведені на рис. 2.4, 2.5.

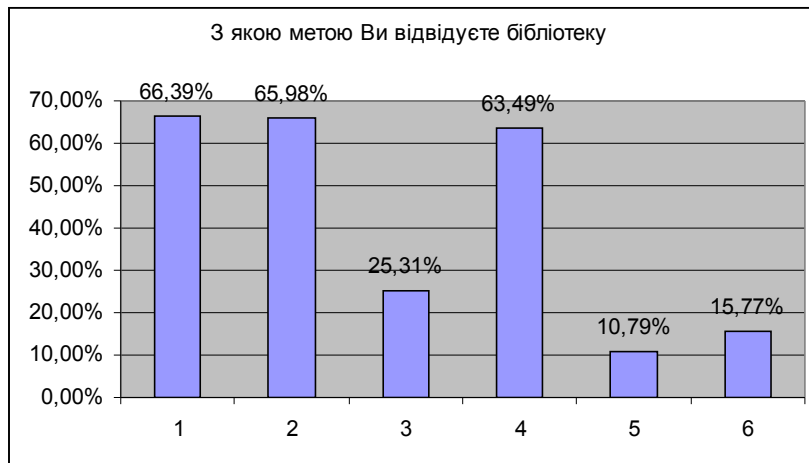

Рис. 2.4 – Відповіді студентів на питання анкети

- 1 – одержати підручники (66,39%);
- 2 – підготувати курсову, дипломну роботу (65,98%);
- 3 – робота в Інтернеті (Wi-Fi) (25,31%);
- 4 – підготуватися до семінарських занять, екзаменів (63,49%);
- 5 – читати для душі (10,79%);
- 6 – зайняти вільний час (15,77%).

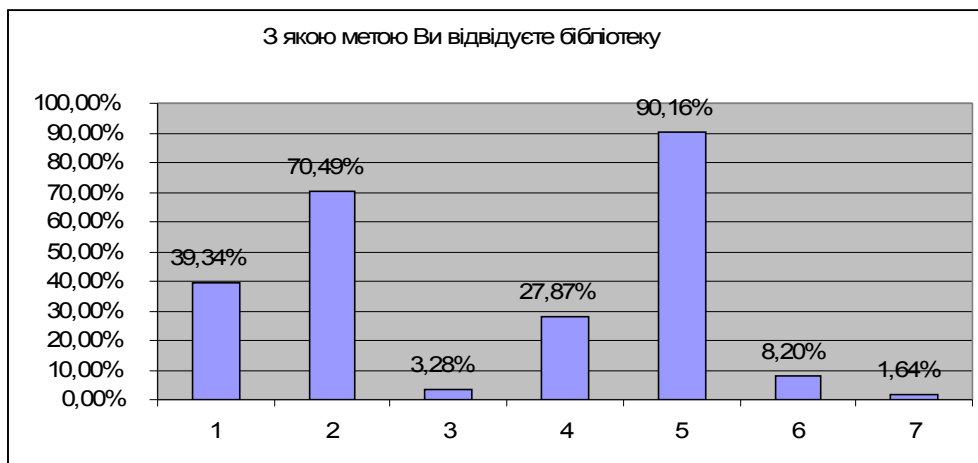

Рис 2.5 - Відповіді викладачів на питання анкети

- 1 – інформація про нову літературу (39,34%);
- 2 – підготовка до лекцій, практичних занять (70,49%);
- 3 – інформація з питань управління (3,28%);
- 4 – читати для душі (27,87%);
- 5 – наукова робота (90,16%);

6 – формування заявок на придбання літератури (8,20%);

7 – інше (1,64%).

За результатами відповідей можна зробити висновки, що користувачі відвідують бібліотеку відповідно до специфіки своєї діяльності:

- викладачі – наукова робота та підготовка до лекцій (90% та 70% відповідно);
- студенти - підготовка до семінарських занять, екзаменів, виконання курсових та дипломних робіт, отримання підручників (63%, 66% та 66,3% відповідно).

Треба відзначити, що 8 % часу, витраченого на відвідування бібліотеки, викладачі використовують для узгодження з відділом комплектування замовлень на придбання літератури, що позитивно впливає на якість формування фонду бібліотеки.

На основі проведеного відділом дослідження, можна поставити завдання на найближчий час, пов'язані з питаннями трансформації бібліотеки і відділу зокрема:

1. Хронологічний розподіл усього фонду відділу відповідно зазначених періодів для передачі у книгосховища;
2. Перерозподіл фонду останніх років видання згідно нової структури бібліотечно-інформаційного центру;
3. Коригування комплектування відділу у бік збільшення у фонді долі електронних документів;
4. Постійне вивчення читацького попиту з метою задоволення потреб користувачів та надання їм якісних послуг, що відповідають рівню сучасних інформаційних технологій;
5. Вивчення та впровадження передового бібліотечного досвіду для подальшого впровадження автоматизації та інноваційних форм роботи, впровадження сучасних послуг, застосування нових форм культурно-масової роботи, що забезпечить якісно новий рівень обслуговування.

2.1.2 Аналіз використання підручників факультету екології та хімічної технології

Як відомо, відділ обслуговування навчальною літературою є одним з найважливіших відділів будь-якої університетської бібліотеки, бо його завданням виступає якісне забезпечення усього навчального процесу. Тому склад його фонду повинен завжди відповідати напрямкам підготовки студентів та потребам сучасного користувача. Але, як

свідчить досвід багатьох бібліотек навчальних закладів, певна частина фонду залишається пасивною, незважаючи на те, що комплектування фонду здійснюється відповідно тематиці навчальних дисциплін.

Тематика комплектування НТБ ДонНТУ постійно узгоджується зі спеціалістами факультетів та кафедр нашого університету. Для визначення якості забезпечення навчальними матеріалами студентів та викладачів, визначення активної та пасивної складової окремої частини фонду, відділом обслуговування навчальною літературою був проведений аналіз використання навчальних посібників і методичних вказівок факультету екології та хімічної технології.

Факультет екології та хімічної технології складається з 4-х кафедр:

1. Кафедра загальної хімії;
2. Кафедра прикладної екології і охорони довкілля;
3. Кафедра фізичної і органічної хімії;
4. Кафедра хімічної технології палива.

В процесі дослідження за допомогою програмного забезпечення MARK SQL були отримані такі дані:

- кількість фонду по факультету і кафедрам у назвах та примірниках;
- показники книговидачі цих видань;
- кількість активної і пасивної частин фонду;
- показники використання активної частини фонду.

Згідно отриманим даним загальна кількість фонду цього факультету у відділі обслуговування навчальною літературою складає:

- навчальних посібників - 298 назв - 14930 примірників,
- методичних вказівок –20 назв - 2731 примірників.

На основі цих даних був зроблений статистичний аналіз складу фонду та його використання:

- аналіз складу фонду та книговидачі за хронологічною ознакою;
- визначення активної та пасивної частин фонду;
- визначення загальної обертаності підручників та методичних вказівок.

Результати цього аналізу по всьому факультету занесені до зведених таблиць 2.3 – 2.6, результати дослідження по окремим кафедрам цього факультету представлені у додатках А, Б, В, Г.

Таблиця 2.3 Склад фонду за хронологічною ознакою по факультету ЕХТ

Рік видання	До 1970		1971-1980		1981-1990		1991-2000		2001-2010		Всього
	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	Кіл-ть	%	
Назви	45	15,1	65	21,9	139	46,6	22	7,4	27	9,1	298
Примірники	1080	7,2	1642	11	9409	63	1647	11	1152	7,72	14930

Згідно з завданнями майбутньої трансформації науково-технічної бібліотеки у науково-інформаційний центр, що передбачають перерозподіл усього фонду бібліотеки до книгосховищ різного рівня та у відділ обслуговування з відкритим доступом аналіз частини загального фонду відділу обслуговування навчальною літературою був проведений за хронологічною ознакою (табл. 2.4, 2.5). З даних цієї таблиці можна побачити, що найактивнішим періодом надходжень літератури було десятиріччя 80-х років, що відобразилося на активності використання та показниках книговидачі за цей період (табл.2.5).

Труднощі фінансування у 90-х роках вплинули на якісні та кількісні показники комплектування - зумовили значне зниження надходжень технічної літератури до відділу, що збільшило показник обертаності активного фонду.

З появою електронних варіантів підручників та наданням онлайн доступу до різноманітних Інтернет-ресурсів, традиційні підручники дещо втратили свої позиції. Тому, для задоволення сучасних потреб користувачів бібліотека почала замовляти електронні варіанти підручників, що вирішує проблему кількісного складу фонду та підвищує якість та комфортність обслуговування користувачів.

Таблиця 2.4 Аналіз використання підручників по факультету ЕХТ

	Фонд/назва	Фонд/ примірників	Книговидача	Обертаність	% від загальної кіль- ті назв
Загальний фонд	298	14930	2856	0,19	-
Активний фонд	172	4312	2856	0,66	58
Пасивний фонд	126	10618	-	-	42

Згідно результатів дослідження було визначено активну та пасивну частини фонду (табл.2.4, 2.6). Вочевидь, що практично половина фонду є пасивною, що повинно враховуватись при майбутньому перерозподілі фонду в процесі трансформації бібліотеки.

Для визначення причин недостатнього попиту пасивної частини фонду, підвищення активності його використання та, при необхідності, коригування комплектування результати цього аналізу були надані провідним спеціалістам кафедр для узгодження подальшого напрямку досліджень щодо вирішення цих проблем.

Таблиця 2.5 Використання підручників по рокам видання факультету ЕХТ

Рік видання	До 1970		1971-1980		1981-1990		1991-2000		2001-2010		Всього, кількість
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	
Книговидача, назва	25	14,5	22	12,8	75	43,6	27	15,7	23	13,4	172
Книговидача, примірників	140	3,3	456	10,6	2335	54,2	1088	25,2	293	6,8	4312

Таблиця 2.6 Аналіз використання методичних вказівок по факультету ЕХТ

	Фонд/назва	Фонд/ примірників	Книговидача	Обертаність	% від загальної кількості назва.
Загальний фонд	20	2731	1240	0,45	-
Активний фонд	18	1240	1240	1	90
Пасивний фонд	2	1491	-	-	10

За результатами проведеного дослідження можна відзначити, що традиційні друковані підручники та методичні посібники залишаються популярними інформаційними ресурсами, незважаючи на стрімке зростання кількості електронних документів. Тому, враховуючи те, що половина фонду факультету ЕХТ не використовується і попит на нього зменшується, треба визначити завдання відділу на період подальшого реформування відділу:

1. Визначення причин відсутності попиту на неактивний фонд та розробка комплексу заходів з метою вирішення існуючих проблем;
2. Узгодження відповідного коригування комплектування фонду цього факультету з провідними спеціалістами кафедр, збільшення кількості електронних документів у фонді відділу;
3. Проведення аналогічних досліджень щодо усього фонду відділу обслуговування навчальною літературою;
4. Перерозподіл фонду у книгосховища за хронологічною ознакою згідно розробленого плану.

2.1.3 Аналіз використання періодичних видань, передплачених НТБ ДонНТУ

Беззаперечним є той факт, що найсвіжіша. найактуальніша інформація надається саме у періодичних виданнях, де друкуються результати наукових досліджень, передовий науковий та практичний досвід, інформація про винаходи та прогнози розвитку світової та вітчизняної науки. Тобто, періодичні видання - не лише ефективний засіб задоволення професійних та пізнавальних інтересів наших користувачів, але і важливий фактор розвитку та підвищення їх інтелектуальної культури. Часом, саме газети та журнали є необхідним, і мало не єдиним, джерелом інформації по широкому колу питань. Тому, якість комплектування такого фонду, що максимально відповідає напрямку діяльності нашого університету, є важливою умовою управління інформаційними ресурсами бібліотеки.

Враховуючи актуальність цього питання, об'єктом наукового дослідження було визначено саме фонд періодичних видань, який складає велику частину фонду відділу.

Мета дослідження – визначити активність його використання за певний хронологічний період, цитованість спеціальних періодичних видань України та Росії, що передплачує НТБ ДонНТУ, у списках використаної літератури дисертацій та звітів з НДР вчених ДонНТУ, захищених за період 2006-2010 рр.

Завдання наукового дослідження:

1. Розкриття репертуару передплачених видань;
2. Визначення переліку коштовних періодичних видань, аналіз їх використання фахівцями вузу;
3. Визначення активної та пасивної частин фонду;
4. Визначення та аналіз показників книговидачі та коефіцієнту оборотності фонду за галузевою ознакою;
5. Визначення залежності показника цитованості від показника використання фонду;
6. Визначення напрямів коригування передплати періодичних видань.

Треба відзначити, що бібліотеки вищих навчальних закладів (III-IV рівень акредитації) витрачають великі кошти на комплектування періодичними виданнями, головним чином за рахунок держбюджету (табл. 2.7). Останнім часом у бібліотек з'явилася можливість передплати видань за позабюджетні кошти (спонсорська допомога, фандрейзинг) і це є позитивним моментом, тому що з кожним роком бюджетні асигнування на комплектування зменшуються.

Таблиця 2.7 Репертуар передплати бібліотек навчальних закладів за 2009-2010 рр.

Загальна кількість видань, передплачених бібліотеками III-IV рівня	За рахунок держбюджетних коштів, назв	За рахунок позабюджетних коштів, назв

акредитації, назв											
2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
333	250	198	175	333	133	198	175	-	117	-	-

В ході дослідження аналізується активність використання фонду періодичних видань, особливо дорогих. Дані були отримані шляхом перевірки журнальних формулярів та електронних звітів використання видань, списків використаної літератури у звітах НДР і дисертаціях вчених університету.

На 1.03.2010 у відділі періодики і художньої літератури знаходиться всього 1300 назв журналів. На початок дослідження (2006 р.) фонд передплачених періодичних видань складав 306 назв, який і став об'єктом дослідження за період з 2006 по 2011 роки. До 2010 року дані були отримані за допомогою книжкових формулярів, підраховувалася книговидача кожного примірника з 2006-2009 рік. З 2010 року статистика книговидачі підраховувалася за допомогою функції АБІС MARC-SQL "Історія використання примірника". На підставі цих статистичних даних визначені активна та пасивна частини фонду, дані наведені у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 Книговидача по роках

Загальна кількість журналів, назв	Книговидача по роках						Співвідношення активного та пасивного фондів	
	2006	2007	2008	2009	2010	І-й кварт., 2011	активний, %	пасивний, %
306	19936	22271	51989	32450	11991	1928	84	16

Згідно отриманих результатів дослідження та, враховуючи високу вартість профільних видань, відділом комплектування фонду було проведене коригування передплати періодичних видань, які практично не використовувались. Перелік видань, призначених до виключення узгоджувався зі спеціалістами відповідного профілю. Це підвищило якість фонду, але спричинило зниження показників книговидачі (табл. 2.8).

Треба відзначити, що найбільший показник використання мають видання економічного профілю («Актуальні проблеми економіки», «Економіст», «Бухгалтерський облік і аудит»), що зумовлено потребою цих спеціалістів в отриманні найновішої інформації; видання відповідно основним напрямкам підготовки студентів («Машиностроитель», «Металург», «Екологічний вісник», «Кокс и химия», «Уголь Украины», «Электрометаллургия») та видання соціологічного напрямку («Проблемы теории и практики управления», «Право Украины», «Персонал», «Людина і праця») (додаток Д). Враховуючи цей показник було прийнято рішення про передплату електронних версій популярних видань (на 2012 рік – 30 назв).

Окремо було проведено дослідження видань згідно профілю факультету екології та хімічної технології відповідно до висунутого завдання щодо з'ясування активності використання усіх видів літератури (наукової, навчальної, періодики) одного напрямку (екологія та хімічна технологія) у різних відділах обслуговування. Перелік видань та показники їх використання зведені у таблицю 2.9.

Таблиця 2.9 Статистика використання періодичних видань хімічного профілю

Назва журналу	рік						Загальна книговидача
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Хімічна промисловість України	70	26	71	77	42	6	292
Химия и технология топлив и масел	2	12	20	11	-	-	45
Химия твердого топлива	43	22	50	17	15	1	148
Кокс и химия	182	268	1274	321	0	0	2045
Журнал аналитической химии	19	9	20	7	-	-	55
Журнал физической химии	5	56	1	12	-	-	74
Химия и технология воды	43	3	59	77	17	4	203
Журнал неорганической химии	17	1	57	13	32	-	120
Журнал органической химии	2	12	28	1	8	-	51
Журнал прикладной химии	12	-	7	2	10	-	31
Журнал общей химии	6	21	7	2	10	-	46
Изв. ВУЗов «Химия и химические технологии»	13	9	0	1	-	-	23

Отримані результати досліджень були обговорені зі спеціалістами факультету екології та хімічної технології для коригування переліку передплати профільних видань. Внаслідок цього на 2012 рік з усього списку видань залишилося 2 назви видань у друкованому вигляді («Химия и технология воды», «Химия твердого топлива») та електронний варіант журналу «Кокс и химия», що користувався великим попитом. Електронна версія цього журналу надає читачеві додаткові можливості та комфортність у його використанні.

Ще одним з важливих критеріїв відбору журналів при формуванні щорічної передплати періодичних видань є наукова значущість та їх тематична відповідність

перевагам вчених. Активність використання періодичних видань у процесі написання наукової роботи (дисертації, звіту з НДР) свідчить про актуальність наданої в них інформації та зумовлює кількість посилань на профільні видання у списках використаної літератури. Частота цитування посилань на конкретні видання визначається за допомогою методу цитат-аналізу. Суть його полягає в тому, що із списків використаної літератури у роботах провідних фахівців ДонНТУ вибираються посилання на всі журнали, по всіх роках; підраховується їх кількість (табл. 2.10-2.13). Безумовно, показники книговидачі періодики повинні були вплинути на показник їх цитованості у дисертаціях та науково-дослідних роботах.

Таблиця 2.10 Показники кількості посилань на періодичні видання у дисертаціях

Рік захисту дисертації	До 1960	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2006	2007-2009	Всього
2007	14	37	87	189	195	311	13	645
2008	5	11	28	79	102	86	30	331
2009	8	25	48	73	141	350	125	765
2010	9	15	75	77	134	130	27	467
Разом	36	88	238	418	572	877	195	2208

Таблиця 2.11 Показники кількості посилань на періодичні видання у звітах НДР

Рік представлення звітів НДР	До 1960	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2006	2007-2009	Всього
2006	15	43	61	167	154	90	40	570
2007	16	63	100	203	294	350	2	1028
2008	16	48	108	110	167	266	29	744
2009	11	27	30	32	97	264	120	581
Разом	58	181	299	512	712	970	191	2923

Таблиця 2.12 Показники цитованості періодичних видань у дисертаціях

	Рік захисту дисертацій				Разом
	2007	2008	2009	2010	
Кількість дисертацій	30	10	23	18	81
Кількість журнальних посилань	645	331	765	467	2208
Загальна кількість посилань	2980	1832	2653	1810	9275
% від загальної кількості посилань	21,6	18,1	28,8	25,8	23,8

Таблиця 2.13 Показники цитованості періодичних видань у звітах НДР

	Рік представлення звітів НДР				Разом
	2006	2007	2008	2009	
Кількість звітів НДР	81	54	60	42	237
Кількість	570	1028	744	581	2923

журнальних посилань					
Загальна кількість посилань	4641	4745	4655	3699	17740
% від загальної кін-ті посилань	12,3	21,66	16	15,7	16,5

Таблиця 2.14 Порівняльні дані показників використання та цитованості

Види показників	Показники використання та цитованості по рокам				
	2006	2007	2008	2009	2010
% посилань від загальної кількості у дисертаціях		21,6	18,1	28,8	25,8
% посилань від загальної кількості у звітах НДР	12,3	21,66	16	15,7	
Показники книговидачі	19936	22271	51989	32450	11991

Таким чином, проведені дослідження надають право стверджувати, що:

- Фонд періодичних видань використовується читачами ДонНТУ в недостатньому обсязі, 16 % фонду не використовується взагалі. У зв'язку з цим необхідно проводити систематичні дослідження використання та коригування передплати згідно отриманих результатів.
- Показник цитованості періодичних видань більшою мірою залежить від якісного, а не кількісного показників складу фонду.
- Традиційні друковані видання вже не виправдовують фінансових витрат на їх передплату. Цей фактор та зростаючий вплив комп'ютерних та інформаційних технологій на характер інтересів користувача та форми їх обслуговування, зумовлює зміну передплати на користь електронних версій та збільшення долі зовнішніх електронних ресурсів.
- Дослідження активності використання електронних варіантів періодичних видань повинно бути систематичним та ефективним. Результати досліджень повинні обговорюватись із провідними спеціалістами кафедр, відповідно треба коригувати перелік передплачених періодичних видань.
- Інформування читачів про наявність в бібліотеці певних інформаційних ресурсів, про результати проведених досліджень і т. ін., повинне здійснюватися з використанням сучасних комп'ютерних технологій і телекомунікацій.

2.1.4 Аналіз використання технічної літератури українською мовою читачами ВЧЗ

Досліджуючи усі аспекти використання та комплектування фонду бібліотеки ДонНТУ на шляху трансформації питання використання підручників українською (державною) мовою є дуже важливим та актуальним завданням. Тому, згідно плану наукової роботи була розроблена програма дослідження використання технічної літератури українською мовою в ВЧЗ за 2010 - 2012 рр.

Мета дослідження - визначити рівень попиту на технічну літературу, видану українською мовою.

Досягнення мети зумовлено вирішенням таких завдань:

- виявлення загальної кількості технічної літератури по галузям знань;
- виявлення кількості цієї літератури українською мовою;
- виявлення кількості видань українською мовою авторів-співробітників ДонНТУ;
- визначення активної та пасивної частини фонду.

Для дослідження були визначені такі галузі знань:

1. Техніка. Системна технологія.
2. Матеріалознавство.
3. Теплотехніка.
4. Загальна енергетика. Електропривід. Електротехніка.
5. Машини та обладнання.
6. Деталі машин. ТММ. Металорізальні верстати.
7. Гірнична справа.
8. Хімічна технологія.
9. Металургія.
10. Обчислювальна техніка.
11. Будівництво.
12. Бухгалтерський облік.
13. Організація виробництва.

Робочим планом було визначено таку послідовність дій:

- виявлення загальної кількості технічної літератури у ВЧЗ, в тому числі українською мовою;
- аналіз видань по галузям знань (кількість, обертаність);

– виявлення кількості видань авторів-співробітників ДонНТУ.

На початок дослідження у фонді було виявлено 3978 примірників технічної літератури (1832 назв), з них українською мовою 698 примірників (476 назв), що склало 17,55 % від загального фонду технічної літератури.

За період дослідження кількість фонду технічної літератури збільшилася, у березні 2012 року налічувала 5276 примірників (2377 назв), що склало 45% від загального фонду ВЧЗ, в тому числі українською мовою - 1156 примірників (538 назв), що склало 22 % від загального фонду технічної літератури.

Результати аналізу статистичних даних книговидачі та обертаності фонду технічної літератури на українській мові на березень 2012 року представлені в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15 Аналіз технічної літератури українською мовою

№ п/п	Галузь знань	Кількість тех.літ. прим.	Кількість тех.літ укр. мовою, прим.	%	Кількість тех.літ., назв.	Кількість тех.літ. укр. мовою, назв	%	Книговидача, прим.	Обертаність
1	Техніка. Системна технологія	106	18	15,0	92	7	7,0	19	1
2	Матеріалознавство	52	10	19	26	6	23	24	2,4
3	Теплотехніка	125	30	24	52	15	28	53	1,7
4	Загальна енергетика Електротехніка	874	140	16	389	65	16	177	1,2
5	Машини та обладнання	342	46	13,4	173	20	11,5	116	2,5
6	Деталі машин. Металорізальні верстати	294	51	17,3	148	22	14,8	29	0,56
7	Гірнична справа	952	103	10,8	382	36	9,4	227	2,2
8	Хімічна технологія	326	34	10,4	155	26	16,7	102	3
9	Металургія	348	32	9	153	21	13,7	41	1,2
10	Обчислювальна техніка	564	132	23,4	208	55	26,4	121	0,9
11	Будівництво	40	10	25	33	5	15	4	0,2
12	Бухгалтерський облік	268	172	64	141	87	61	360	2,2
13	Організація виробництва	975	378	38,7	425	173	40,7	759	1,8
	Всього:	5276	1156	21,0	2377	538	22,6	2032	1,76

За попередніми статистичними даними на березень 2012 року середній показник обертаності усього фонду ВЧЗ становить 7,6, а показник обертаності фонду технічної літератури на російській мові складає 4,4.

За результатами проведеного дослідження середній показник обертаності фонду технічної літератури українською мовою становить 1,76 (0,56-3) і є набагато нижчим середнього по загальному фонду відділу.

Враховуючи те, що показники обертаності по різних галузям знань дуже різняться, можна стверджувати, що вони залежать від якісного складу фонду та специфіки конкретної галузі знань. Наприклад, фонд бухгалтерського обліку на 64 % складається з видань українською мовою; фонд організації виробництва – майже на 40 %, а показники обертаності – високі. При цьому відсоткові показники українських видань у фондах матеріалознавства, машин та обладнання, хімічних технологій складають відповідно всього 19 %, 13,4 % та 10,4 %, а показники обертаності найвищі. Тобто можна зробити висновок про наявність високого попиту та, можливо, недостатню книгозабезпеченість цих фондів.

Стрімкий розвиток обчислювальної техніки та засобів комунікації зумовлює появу нових дисциплін у підготовці спеціалістів інноваційних напрямків. Студенти цих напрямків мають високий рівень знань в області інформаційних технологій і, тому, віддають перевагу електронним варіантам підручників. Низький показник обертаності фонду обчислювальної техніки та системної технології свідчить про те, що комплектування цих розділів фонду треба скорегувати в сторону збільшення кількості електронних документів.

Розділ будівництва не є профільним для нашого університету, тому це зумовило низький показник його обертаності.

Окремо був проведений аналіз використання читачами праць професорсько-викладацького складу ДонНТУ, виданих українською мовою. Спочатку була виявлена кількість таких видань у фонді ВЧЗ, складена картотека "Видання вчених ДонНТУ технічної літератури українською мовою". Дані на березень 2012 року наведені у таблиці 2.16.

Таблиця 2.16 Видання вчених ДонНТУ технічної літератури українською мовою

№		Кількість назв	Кількість примірників
1.	Техніка. Системна технологія.	2	5
2.	Загальна енергетика	6	12
3.	Електротехніка	18	48
4.	Машини та обладнання	6	24
5.	Гірнична справа	43	98
6.	Хімічна технологія	4	18
7.	Обчислювальна техніка	7	25
8.	Бухгалтерський облік	12	13
9.	Організація виробництва	4	27
	Всього	102	270

Перший етап дослідження з використання читачами ВЧЗ технічної літератури авторів-співробітників ДонНТУ було проведено у першому півріччі 2010 року. Був зроблений аналіз отриманих даних та заплановано низьку заходів для підвищення ефективності використання цих видань (відкриті перегляди літератури, надання інформації на сайті бібліотеки та на кафедри факультетів про наявність технічної літератури на українській мові у фонді ВЧЗ; надання консультацій читачам відділу, зустрічі з авторами-вченими ДонНТУ).

Для визначення ефективності проведених заходів був проведений другий етап дослідження у березні 2012 року. Порівняльний аналіз результатів дослідження наведений у таблиці 2.17.

Таблиця 2.17 Аналіз використання читачами ВЧЗ технічної літератури авторів-вчених ДонНТУ

2010 рік					2012 рік				
Кількість назв	Запитованість				Кількість назв	Запитованість			
	жодного разу	1-5	5-10	більш 10		жодного разу	1-5	5-10	більш 10
100	31	40	26	3	102	-	56	33	13

За результатами дослідження найбільшою популярністю користуються праці викладачів: Білецького В.С., Апухтіна А.С., Євдокимова Ф.І., Рибалко М., Хобти В.М., Зорі А.А, що зумовлено постійною рекомендацією авторами своїх видань студентам у процесі навчання.

По результатам проведених досліджень були зроблені наступні висновки:

1. Необхідно розробити план заходів з метою подальшої популяризації неактивної частини фонду;

2. Викладачам ДонНТУ, твори яких мають низький попит, активніше рекомендувати видання технічної літератури на українській мові;
3. Необхідно коригування комплектування з метою збільшення частки електронних документів у фонді, враховуючи специфіку книгозабезпечення деяких дисциплін.

2.1.5 Аналіз використання нормативно-технічних документів студентами ДонНТУ

Однією з умов ефективної моделі вітчизняної вищої освіти є її високий рівень, забезпечити який покликані вишівські служби управління якістю, оскільки сучасна освіта та її послідовна інтеграція у всесвітнє наукове суспільство вимагає цілеспрямованої політики в області державної системи стандартизації. Тому у масштабах країни ведеться активна робота по розробці та впровадженню нової нормативно-технічної документації. У такій ситуації майбутній спеціаліст повинен засвоїти правило обов'язкового застосування у своїй роботі нових нормативних документів, що позитивно позначиться на якості його знань, а в подальшому - на результатах його практичної діяльності.

Але, необхідно визнати той факт, що останнім часом у вищих навчальних закладах не приділяється належної уваги питанню використання діючих нормативно-технічних документів.

Щоб забезпечити потрібний рівень підготовки майбутніх спеціалістів, бібліотека має у розпорядженні великий фонд спецвидів НТД, який постійно поповнюється та оновлюється. На січень 2012 року фонд ГОСТів та ДСТУ складає близько 39600 прим., в т.ч. 1297 назв друкованих видань ДСТУ, 10319 назв - ГОСТів. Наряду з наявністю традиційного фонду на паперових носіях, у 2007р. бібліотекою було придбано електронну довідково-інформаційну систему «Леонорм-Інформ», яка на 01.06.2012р. містить 497 назв електронних документів (ДСТУ, ГОСТів, ISO) і надає користувачам можливість швидкого доступу до інформації про нормативно-технічну документацію України та Росії; до міжнародних стандартів. Питання активності використання цього фонду у вищих навчальних закладах технічного профілю є дуже важливим. Тому, в рамках наукової роботи нашої бібліотеки було заплановано і здійснено дослідження щодо використання даного ресурсу документів. Потрібно зауважити, що таке дослідження проводилось у 1985-87 рр., коли Мінвузом СРСР та Держстандартом послідовно здійснювалась система організаційно-методичних заходів по введенню у перелік дисциплін основ стандартизації

та контролю якості продукції у навчальних закладах країни. У ході реалізації цієї програми перед навчальними закладами були поставлені наступні завдання:

- визначити кафедри, що відповідають за вивчення основ стандартизації;
- забезпечити вивчення у відповідних дисциплінах вітчизняних стандартів, з цією метою доповнити навчальні програми спеціальних дисциплін потрібною тематикою по стандартизації і метрології;
- увести в методичні вказівки з виконання курсових і дипломних робіт питання стандартизації;
- укомплектувати бібліотеки та кабінети дипломного проектування необхідними стандартами та іншими нормативно-технічними документами;
- розробити та впровадити програму безперервної підготовки студентів з питань стандартизації на весь період навчання, враховуючи галузеву специфіку.

Усі завдання, означені програмою, в нашому регіоні були реалізовані. Велика увага приділялась комплектуванню фонду нормативно-технічних документів та його використанню в навчальному процесі, він вчасно та якісно оновлювався документами згідно тематики навчальних дисциплін. Щоб оцінити результати проведеної роботи, у 1985-87 рр. були проведені дослідження у найбільших навчальних закладах Донецького регіону, в т.ч. і в ДонНТУ.

Було проаналізовано 10% дипломних записок випускників 1985 року та визначено процент використання стандартів по відношенню до всієї рекомендованої літератури; в середньому він коливався від 4 до 10%.

З грудня 1986 року, після читацької конференції, на якій були представлені результати проведених досліджень, відділом науково-технічної документації була активізована робота з кафедрами, що дало конкретні результати. Видача НТД значно підвищилась, що видно із статистичних даних (табл. 2.18). Ці дані свідчать про стійку тенденцію підвищення якості навчання студентів основам стандартизації у ДонНТУ.

За період з 1987 по 2009р. відбулися значні зміни в системі стандартизації країни (її реструктуризація та становлення в результаті отримання Україною незалежності), певні зміни у системі навчання студентів основам стандартизації, у характері комплектування НТБ ДонНТУ нормативними документами. Статистика книговидачі нормативно-технічної документації значно зменшилась. Порівняльний аналіз з даними аналізу за 1985-87рр наведений у таблиці 2.18. За результатами тільки загальних даних можна зробити висновок про зниження активності використання фонду НТД за останні роки на тих самих факультетах.

Порівняльні дані надані в таблиці 2.18, 2.19.

Табл. 2.18 Показник книговидачі НТД дипломникам

Книговидача за даними 1-го кварталу кожного року, примірників					
1985 рік	1986 рік	1987 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік
1917	2374	3053	1820	1139	785

Табл. 2.19 Показник наявності НТД у списках використаної літератури до дипломних робіт

	Назви факультетів (на період 1985-87 рр.)			Назви факультетів (на період 2006-2008 рр.)		
	АСУ	ГЕМФ	ЕТФ	КІТА	ФЕМА	ЕТФ
Середній показник використання НТД, %	10,0	8,3	4,0	5,8	4,6	2,0

Тому, метою дослідження відділу нормативно-технічних документів у рамках науково-дослідницької роботи НТБ було:

1. Вивчення використання НТД в дипломних, магістерських роботах та в методичних вказівках з виконання цих робіт за період 2006 - 2008рр;
2. Вивчення читацького попиту на нормативно-технічні документи та його залежність від наступних факторів:
  - кількості надходжень НТД до фонду бібліотеки;
  - рекомендації їх викладачами в методичних посібниках до курсових, дипломних та магістерських робіт та їх відповідності чинному показнику НТД;
  - викладання курсу стандартизації на факультетах та кафедрах університету.
3. Порівняльний аналіз отриманих результатів;
4. Визначення факторів, що сприяють підвищенню показників використання нормативної документації;
5. Висновки щодо напрямків формування фонду, його пропагування у процесі трансформації бібліотеки у науково-інформаційний центр.

Предметом цього дослідження є дипломні записки, магістерські роботи, методичні посібники 4-х факультетів (комп'ютерних інформаційних технологій та автоматики, енергомеханіки та автоматики, електротехнічного та механічного факультетів), які мали кращі показники використання у попередні роки.

Перший етап дослідження - вивчення рекомендаційних списків літератури в дипломних та магістерських роботах.

Були відібрані роботи 4-х факультетів: КІТА, механічного факультету, ФЕМА, ЕТФ за 3 роки - 2006-2008рр. (табл. 2.20 - 2.22).

Табл. 2.20 Дипломні записки по факультетам

№ п/п	Факультети	Кількість проаналізованих дипломних записок			
		2006р.	2007р.	2008р.	Разом: по факульт.
1.	Комп'ютерних інформаційних технологій та автоматики	233	168	179	580
2.	Механічний	115	135	165	415
3.	Енергомеханіки та автоматики	350	362	332	1044
4.	Електротехнічний факультет	266	296	366	928
	Разом:	964	961	1042	2967

Табл. 2.21 Магістерські роботи по факультетам

№ п/п	Факультети	Кількість проаналізованих робіт			
		2006р.	2007р.	2008р.	Разом: по факульт.
1.	Комп'ютерних інформаційних технологій та автоматики	154	67	77	298
2.	Механічний	37	27	29	93
3.	Енергомеханіки та автоматики	17	40	39	96
4.	Електротехнічний факультет	6	59	56	121
	Разом:	214	193	201	608

Табл.2.22 Наявність НТД у дипломних та магістерських роботах по всіх факультетам

Переглянуто усього за 2006 -2008рр.	Кількість документів (диплом., магіст.)	Кількість назв джерел у реком. списках документів	Назв НТД у реком. списках документів	% назв НТД у списках документів
Дипломних записок	2967	50761	3779	7,4
Магістерських робіт	608	16825	662	4

Результати аналізу використання НТД дипломниками та магістрами були представлені у вигляді таблиць та зображені графічно: побудовані діаграми порівняння кількості посилань на НТД по факультетам і кафедрам, поміж дипломниками та магістрами. Як свідчить діаграма, найбільш активно використовують НТД в роботі студенти механічного факультету, найменше - електротехнічного факультету.

Порівняльний аналіз використання НТД спеціалістами та магістрами зображений на рис. 2.6.

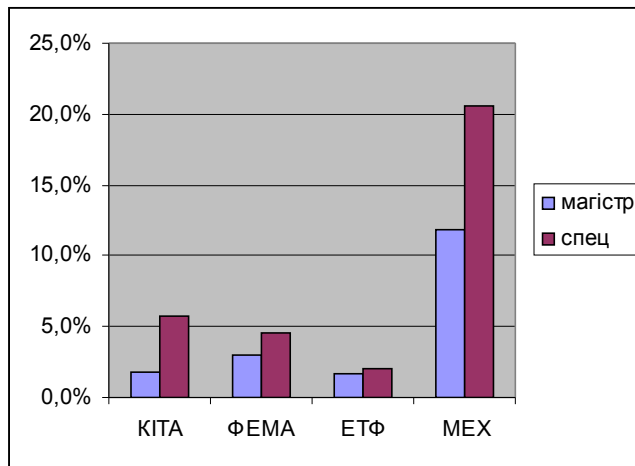

Рис.2.6 - Використання НТД магістрами по факультетам і кафедрам

Порівняльний аналіз використання НТД студентами вказаних факультетів по кафедрам наведений на рис. 2.7 – 2.10.

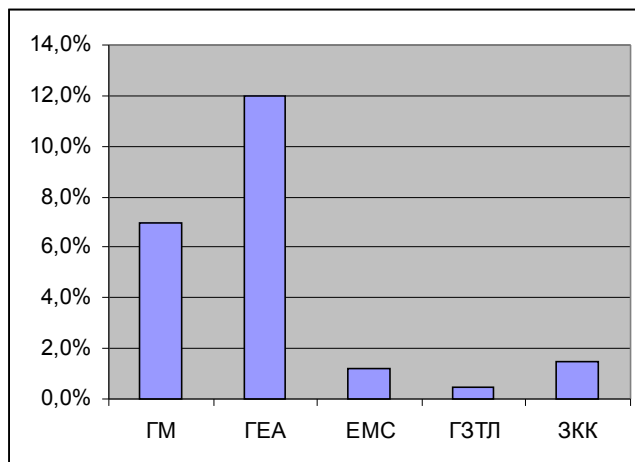

Рис.2.7 - Факультет енергомеханіки та автоматики

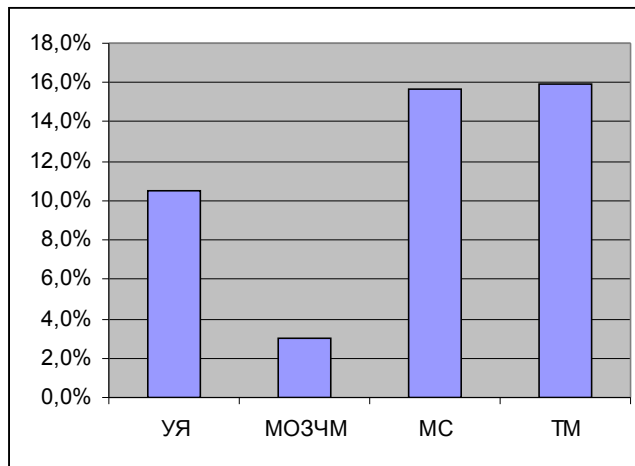

Рис. 2.8 - Механічний факультет

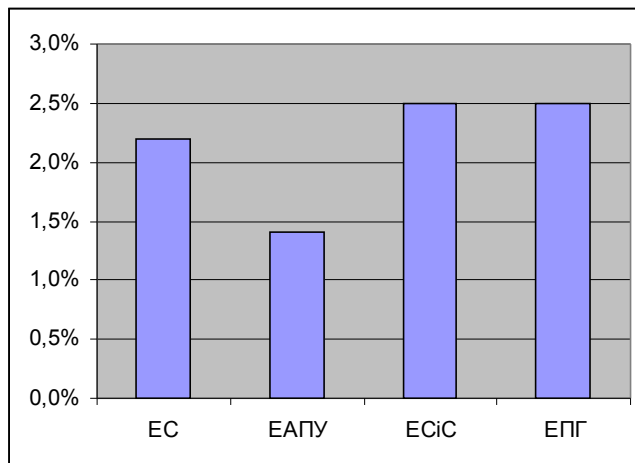

Рис. 2.9 - Електротехнічний факультет

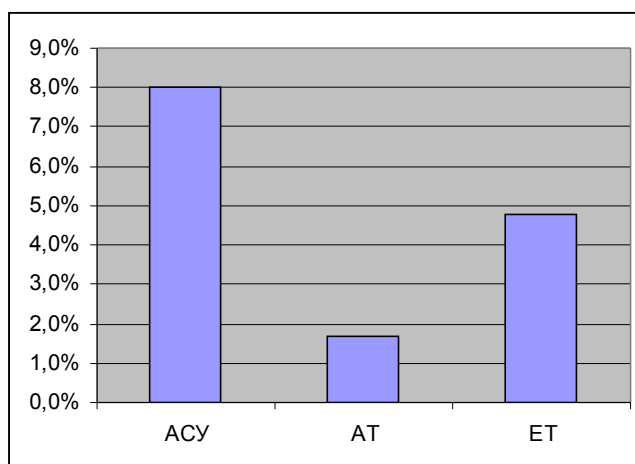

Рис. 2.10 - Факультет комп'ютерних інформаційних технологій і автоматики

Другий етап дослідження - аналіз рекомендаційних списків літератури у методичних посібниках для студентів.

Табл. 2.23 Наявність НТД у списках рекомендованої літератури, у методичних вказівках по факультетам.

Тип МВ по типу носія	Для дипломного та курсового проектування				Для магістерських робіт			
	Кіл-ть МВ	Кіл-ть джерел	Реком. НТД	% до загальної кількості джерел	Кіл-ть МВ	Кіл-ть джерел	Реком. НТД	% до загальної кількості джерел
Друкований варіант	18	184	15	8	8	197	0	-
Електронний варіант					10	260	3	1,15

Табл.2.24. Наявність НТД в друкованих методичних посібниках по кафедрам.

Факультет	Кількість МВ	Кіл-ть документів у списках	Кіл-ть НТД, в т.ч.	% НТД від загальної кількості
Електротехнічний	7	65	2	3
Комп'ютерних наук и технологій	1	43	11	25,6
Механічний	4	44	2	4,5
Економіки і менеджменту	6	32	-	-
Разом:	18	184	15	8,3

Табл. 2.25 Наявність НТД у методичних посібниках до магістерських робіт в електронному вигляді по кафедрам

Факультет	Кіл-ть МВ	Кіл-ть документів у списках	Кіл-ть НТД, в т.ч.	% НТД від загальної кількості
Горної механіки та автоматики	2	44	-	
Електротехнічний	4	165	3	
Економіки та менеджменту	2	8	-	
Комп'ютерних наук та технологій	1	26	-	
Разом:	10	260	3	1,15%

Табл. 2.26 Наявність НТД у методичних посібниках до магістерських робіт у друкованому вигляді по кафедрам

Факультет	Кіл-ть МВ	Кіл-ть документів у списках	Кіл-ть НТД, в т.ч.	% НТД від загальної кількості
Економіки та менеджменту	6	197	-	
Комп'ютерних наук та технологій	1	-	-	
Екології та хімічних технологій	1	-	-	
Разом:	8	197	-	-

З результатів проведених досліджень можна зробити висновок, що науково-технічна документація використовується студентами в дипломних та магістерських роботах недостатньо. Причина полягає в тому, що викладачі практично не включають у списки рекомендованої літератури методичних посібників посилання на НТД. Для технічних спеціальностей робота з цими документами є важливим елементом в освіті та якості виконання конструкторських робіт та виробничих завдань. Багато студентів не знайомі з правилами оформлення курсових, дипломних та магістерських робіт (ДСТУ 3008-95 Документація. Звіти у сфері науки і техніки), що негативно впливає на їх якість.

У звіті про НДР Н-6-06 "Удосконалення системи менеджменту якості вищого навчального закладу", у розділі 3.6.4.1. "Методичне забезпечення університету. Методичні рекомендації до виконання дипломних робіт" зазначено:

"У методичних рекомендаціях повинні бути викладені основні вимоги до виконання й оформлення дипломних робіт, розкриті загальні положення, зміст і об'єм дипломної роботи... У додатках надаються приклади титульного аркуша й завдання. Розписано, що треба писати і як оформити реферат, зміст, вступ, основну частину, висновки, перелік посилань та додатки...". Рекомендації щодо необхідності обов'язкового використання нормативно-технічної документації при написанні дипломної роботи, на жаль, відсутні.

Тому, головним фактором у цьому питанні є рекомендації викладачів нормативних документів і, відповідно, використання їх студентами; важливе значення має посилання на

чинні документи. За результатами звірки використаних НТД з чинним покажчиком, з'ясувалося, що до 25% представлених у списках НТД не є чинними.

Існує певна залежність показників використання документів від кількісного показника фонду НТД, який постійно комплектується згідно заявок кафедр, відмов по цьому фонду практично немає. Хоча, у 80-ті роки кількість надходжень стрімко зростала, у порівнянні з ними комплектування 2006-2008 років значно зменшилось, що було пов'язано з фінансовою ситуацією того часу.

Табл.2.27 Кількість надходжень нормативно-технічних документів по рокам.

Роки надходження	1985	1986	1987	2006	2007	2008
Друкований варіант, прим.	1920	2344	3943	234	-	-
Електронний варіант, назв					79	91

Порівнюючи дані книговидачі за відповідні періоди часу (табл. 2.18) з динамікою надходжень (табл. 2.27), вбачається пряма залежність показника книговидачі від кількісного складу фонду. Тому, враховуючи фінансові проблеми з комплектуванням фонду та активний розвиток інформаційних технологій, у 2007 році бібліотека придбала електронну БД нормативних документів "Леонорм-інформ" і відмовилась від друкованих видань. Кількість надходжень електронних документів швидко зростає, зростає кількість звернень та кількість скачувань. Статистика використання електронних варіантів НТД наведена у табл. 2.28.

Табл. 2.28 Динаміка зростання фонду НТД у БД "Леонорм-інформ" та статистика попиту читачів.

Рік	Наявність джерел у базі	Звернень до бази	Скачано джерел
2009	168	55	10
2010	270	100	25
2011	439	137	50
I квартал 2012	497	40	599

Зважаючи на отримані результати відділ нормативно-технічних документів підсилив роботу з пропаганди цих знань: інформація про нові надходження НТД розміщується на сайті бібліотеки та розсилається електронною поштою. Проводиться активна виставкова діяльність згідно тематики спеціальностей кафедр ДонНТУ. Перелік документів, що замовляються, узгоджується з провідними спеціалістами кафедр. Для зручності

користувачів було придбане ще одне робоче місце БД "Леонорм-інформ", яке знаходиться у довідково-інформаційній кімнаті науково-бібліографічного відділу, у 3-му навчальному корпусі. До курсу лекцій з інформаційної культури студентів уведено заняття з основ стандартизації, що включає практикум по використанню БД "Леонорм-інформ". Проводяться заняття з дипломниками та магістрами щодо кваліфікованого використання нормативних документів. Результати досліджень щодо впроваджених заходів будуть аналізуватись у подальших етапах наукової роботи.

Згідно отриманих на цей час даних, можна зробити певні висновки та визначити подальші плани щодо удосконалення роботи по забезпеченню потреб користувачів у нормативно-технічній документації, враховуючи майбутню реструктуризацію сектору НТД, що пов'язано з трансформацією НТБ у науково-інформаційний центр:

1. Інформування кафедр про отримані результати досліджень та розробка спільних заходів щодо оптимізації використання НТД:
  - обов'язкове уведення курсу "Метрології, стандартизації та сертифікації" у навчальні плани дисциплін відповідних напрямків, узгодження цього питання з кафедрою "Управління якістю";
  - проведення вибіркового нормоконтролю студентських та магістерських робіт, методичних вказівок кафедр для виявлення використання та рекомендацій НТД, їх відповідності чинному покажчику;
  - постійне інформування кафедр про введення в дію, відміну, заміну та гармонізацію нормативних документів;
2. Удосконалення кількісного та якісного складу фонду НТД, поступову заміну друкованих НТД на електронні варіанти;
3. Використання усіх сучасних форм пропаганди та реклами фонду НТД з метою його активного використання;
4. Проведення диференційних форм навчання різних категорій користувачів щодо роботи з БД "Леонорм-інформ", їх постійне удосконалення з використанням сучасних інформаційних сервісів;
5. Координація роботи сектору НТД з міськими службами стандартизації та сертифікації.

2.2. Комплектування та управління фондом

Основою будь-якої бібліотеки є безумовно її фонд, а управління формуванням фонду - один з головних бібліотечних процесів. Добре скомплектований та стабільно оновлюваний фонд – основа ефективності роботи бібліотеки.

Сьогодні наукова бібліотека ДонНТУ знаходиться у стані трансформації в науково-інформаційний центр, що зумовлює потребу у якісно новому складі фонду. Згідно плану реструктуризації бібліотеки, який передбачає зміни у її структурі з використанням сучасних форм обслуговування користувачів, відповідно тематиці наукових досліджень проводиться аналіз динаміки розвитку фонду, його складу по галузям знань, відповідності потребам користувачів. Дослідження, проведені відділами обслуговування щодо активності використання фонду різних видів документів та відповідності його складу завданням наукового та навчального процесів, підтверджують необхідність постійного коригування напрямків комплектування.

Для визначення процесів повноцінного формування, збереження та ефективного використання бібліотечних фондів як цілеспрямованого виду діяльності у бібліотечознавстві застосовується термін “управління фондом” [27].

Управління фондом включає наступні процеси: планування і фінансування, розвиток фонду (відповідно до напрямку діяльності вузу), забезпечення доступу до нього, підтримка фонду в актуальному стані, його оцінка, забезпечення збереження, своєчасне вилучення застарілої літератури.

Частиною ефективного управління фондом є його аналіз. Аналіз фонду – це не разове дослідження; це систематична планомірна робота, яка дає можливість з'ясувати об'єм фонду, темпи його розвитку, глибину, різноманітність тематики, а також необхідність заходів щодо збереження та консервації, списання книг, виявлення дублетних примірників.

Результати аналізу ефективності фонду є основою для прийняття управлінських рішень при складанні бюджету бібліотеки та розширення спектру сучасних бібліотечних послуг.

При формуванні фондів бібліотеки виходять з принципів раціональної відповідності між витратами і вигодами, тому вигода користувача від отриманої інформації повинна бути більше витрат на її отримання. При цьому вигоди носять як економічний так і невідчутний характер, який визначається мірою реалізації основних цілей і задач в діяльності бібліотеки. Кількісні методи оцінки бібліотеки, у тому числі оцінка

ефективності бібліотечних фондів, завжди викликали деякі труднощі у практиків бібліотечної справи. Проблеми з'являються тоді, коли потрібно визначити, яке має бути співвідношення витрат і вигод при формуванні активів бібліотеки, головною частиною яких є фонди. Позитивний ефект від витрат на комплектування неможливо визначити за допомогою прямих розрахунків, це носить нематеріальний характер.

Для визначення відповідності фонду читацьким потребам користувачів бібліотеки ДонНТУ, книгозабезпеченості навчальних дисциплін та коригування комплектування згідно з завданнями бібліотечно-інформаційного центру відділом комплектування бібліотеки поставлені такі завдання дослідження: проаналізувати динаміку розвитку фонду, його склад за галузями знань та його коригування щодо визначення раціонального співвідношення традиційних та електронних документів, враховуючи потребу збільшення документів державною мовою.

Згідно завданням дослідження висунуті наступні положення:

- роль друкованої інформаційної продукції залишається провідною, як традиційно, так і науково обгрунтованою в характері комплектування бібліотек;
- книгозабезпеченість по всіх дисциплінах на даний момент є недостатньою для забезпечення якісного навчального процесу вузу;
- література, що пропонується видавничими організаціями, не відповідає інформаційним потребам наших користувачів;
- відповідно зі зміненими інформаційними потребами користувачів, якісний склад фонду повинен бути скорегований у бік значного збільшення долі електронних документів.

Вивчення ефективності комплектування бібліотеки на першому етапі було розпочато з аналізу динаміки поповнення фонду бібліотеки за останні 5 років, за двома напрямками (табл. 2.29-2.31):

1. Джерела надходження;
2. Тематична структура надходжень.

Таблиця 2.29 Аналіз динаміки поповнення фонду за 2005-2009 роки

Джерела надходження	2005 р., прим.	2007 р., прим.	2009 р., прим.
Дари	5259	3739	2571
Передано кафедрами	6715	1565	1434
Придбано	4118	1146	597
Взамін втрачених читачами	956	1311	603
Всього:	17048	7761	5205

Таблиця 2.30 Динаміка оновленості фонду

Період	1983-1989	1993-1997	2003-2005	2006-2009
% оновлення	4 %	1 %	0,5 %	0,4 %

Динаміка надходження фонду по галузям знань зведена до таблиці 2.31 та наведена на рис. 2.11, 2.12, 2.13 у вигляді діаграм.

Таблиця 2.31 Динаміка надходження фонду по галузям знань

	2005		2007		2009	
	з виданнями МОНУ	без видань МОНУ	з виданнями МОНУ	без видань МОНУ	з виданнями МОНУ	без видань МОНУ
Соціально-політична	7809	6524	3441	2364	-	1168
Технічна	7091	7091	2737	2737	-	3227
Природничі науки	2148	2148	1583	1583	-	810

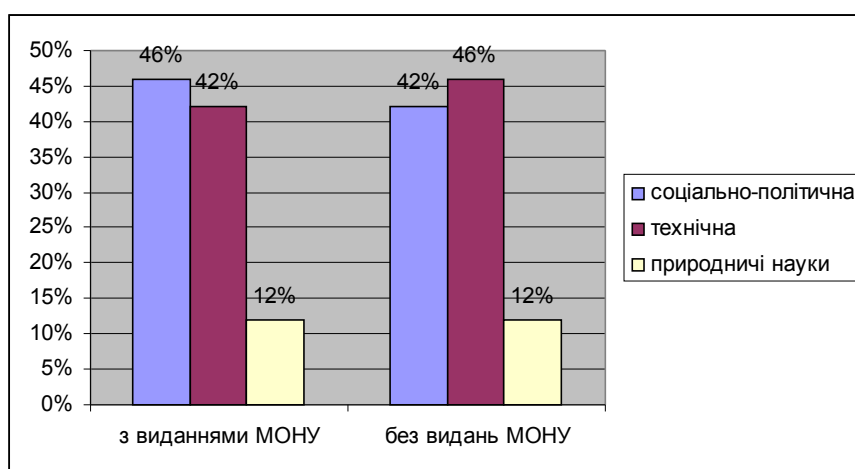

Рис. 2.11 - Надходження до фонду по галузям знань за 2005 рік

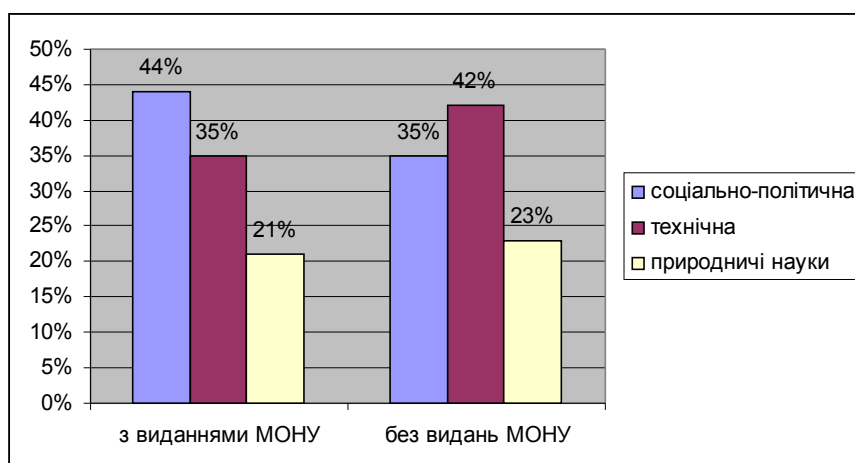

Рис. 2.12 - Надходження до фонду по галузям знань за 2007 рік

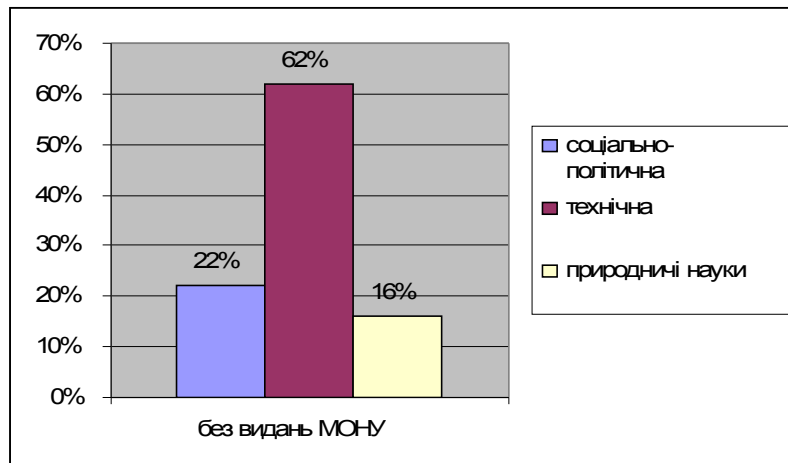

Рис. 2.13 - Надходження до фонду по галузям знань за 2009 рік

Будь-яке поповнення фонду починається з формування замовлення. Для визначення кількісних показників формування фонду в аспекті тематичного складу, був проведений аналіз замовлень, що надійшли з відділів бібліотеки. Результати аналізу зведені до таблиці 2.32.

Таблиця 2.32 Відсотковий розподіл замовлень на літературу

Загальна кількість	Економічна література	Соціальна література	Природничі науки	Технічна література
100 %	47 %	31 %	2 %	20 %

Причиною такого розподілу є дефіцит галузевої технічної літератури на книжковому ринку при постійному зростанні потоку документів. Вивчивши декілька видавничих каталогів, можна відзначити, що відсоток пропозицій технічної літератури в порівнянні з соціально-економічною набагато менший (табл. 2.33).

Таблиця 2.33 Аналіз репертуару друкованої продукції у видавничих каталогах

	Видавництво «Кондор»	Видавництво «Книжковий світ»
Соціально-економічна літ-ра	80%	79%
Технічна літ-ра	9%	10%
Природничі науки	11%	11%

Результати отриманих даних були представлені на щорічному семінарі інформаторів кафедр, на адміністративній та вченій радах університету з метою доведення до фахівців реальної ситуації з комплектуванням та їх більш уважного відношення до замовлень на навчальну літературу. Це дало позитивні результати – адміністрацією було виділено додаткове фінансування на комплектування книг.

Аналіз динаміки формування фонду за 2010 рік свідчить про значне збільшення надходжень за рахунок коштів університету (таблиця 2.34). Збільшення фінансування

вплинуло на джерела надходження, з яких бібліотека отримувала видання: відсоток придбаної літератури в порівнянні з 2009 р. збільшився на 43 %, натомість відсоток видань, які були подаровані, зменшився на 32%.

Таблиця 2.34 Аналіз динаміки поповнення фонду за джерелами надходження у 2010 році

Джерела надходження	2010 р., прим.	% збільшення у порівнянні з 2009 р.
Дари	1854	17
Передано кафедрами	2420	23
Придбано	5746	54
Взамін втрачених читачами	683	6
Всього:	10703	

Таблиця 2.35 Динаміка надходження фонду по галузям знань за 2010 рік

Галузі знань	2010 рік	
	З виданнями МОНУ	без видань МОНУ
Соціально-політична	-	2032
Технічна	-	7958
Природничі науки	-	713

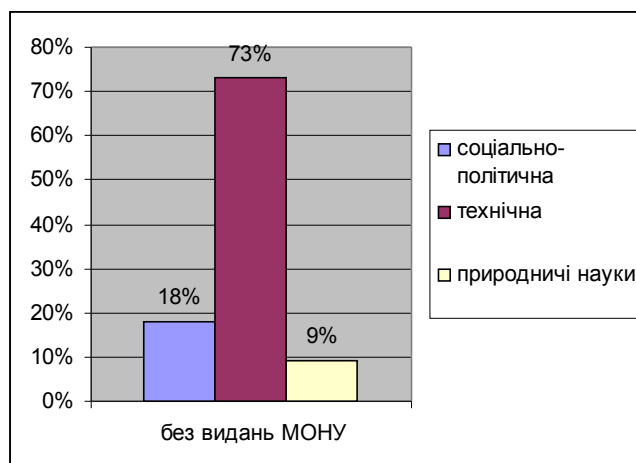

Рис. 2.14 - Надходження до фонду по галузям знань за 2010 рік

Але, навіть маючи певні кошти для закупівлі книг, ми потрапляємо у замкнуте коло існуючої тендерної закупівлі, не встигаючи викупити необхідну літературу, запропоновану видавництвами в такій обмеженій кількості.

Звичайно, така ситуація негативно впливає на політику формування фондів. Чинник інфляції, з яким пов'язано збільшення цін на книги, скорочення державного фінансування бібліотек, ухвалення закону «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти», який передбачає тендерні закупівлі книжкової продукції для бібліотек - все це не дозволяє повною мірою реалізувати відомі принципи комплектування: якість, наукову

інформативність фонду; оперативність здобуття документів, повноту придбання нових видань з урахуванням ТТПК. У зв'язку з цим бібліотеці все важче задовольнити потреби наших користувачів спеціальною навчальною літературою.

У процесі аналізу управління фондом були виявлені основні невирішені проблеми, які на практиці призводять до того, що відділ комплектування бібліотеки ДонНТУ стикається з дефіцитом галузевої технічної літератури.

Становлення сучасного суспільства неможливе без використання інформаційних ресурсів в електронному вигляді. Організація доступу до джерел інформації в електронній формі стала одним з найважливіших завдань інформаційного обслуговування науки і освіти. Тому НТБ ДонНТУ активно використовує сучасні засоби комп'ютерних комунікацій і мереж, інформаційні технології та системи управління інформаційними ресурсами.

Відповідно зі зміненими інформаційними потребами користувачів якісний склад фонду був скорегований у бік значного збільшення долі електронних документів (табл.2.36). Активність читацького попиту по відношенню до електронних документів досліджувалась відділами обслуговування бібліотеки ДонНТУ і представлена у роботі відділу обслуговування науковою літературою.

Таблиця 2.36 Аналіз динаміки формування фонду електронними документами

2005-2008 рр., прим.	2009 р., прим.	2010 р., прим.
199	670	840

Постійно збільшується частка електронних документів у передплаті періодичних видань. За даними на 2012 рік бібліотека передплачує 175 назв періодичних видань, із них 31 назва - електронні видання (on-line доступ до повнотекстових БД) (табл. 2.37).

Таблиця 2.37 Передплата періодичних видань на 2012 рік

Загальна кількість передплачених періодичних видань, назв	Загальна кількість електронних видань, назв	% від загальної кількості	Кількість електронних видань по видам, назв		
			Російські видання	Українські видання	Реферативні журнали
175	31	18	27	1	3

Концепція управління бібліотечним фондом НТБ ДонНТУ визначає її загальну мету – приведення параметрів бібліотечного фонду у відповідність із завданнями вузівської бібліотеки у процесі її трансформації у бібліотечно-інформаційний центр.

2.3 Заходи щодо підвищення інформаційної культури користувачів

Бурхливий розвиток техніки і технологій в XXI столітті привів до зміни характеру людського суспільства - з індустріального воно перетворилося на інформаційне. Глибокі зміни в сучасному житті - інформатизація, технологічність, глобальність - спричинили і зміни вимог до людської особистості, до професійних якостей фахівців тієї або іншої області діяльності, в тому числі до їх інформаційної культури та писемності.

Поняття «Інформаційна культура» міждисциплінарне: ним займаються культурологи, соціологи, філософи, бібліотекознавці. Воно має на увазі культуру взаємодії людини та інформаційного простору, включаючи бібліографічну грамотність і культуру читання, та опанування цілого комплексу додаткових знань, вмінь та навичок.

Рівень інформаційної культури (ІК) людини, як правило, визначається не лише засвоєними знаннями та вміннями в області інформаційних процесів та комп'ютерних технологій, а також здатністю існувати в інформаційному суспільстві. Для того, щоб прищепити користувачеві інформаційну культуру, необхідно створити для нього певне інформаційне середовище, для освоєння якого потрібні спеціальні знання, вміння, навички. Цінність ІК полягає в тому, що вона збагачує особу, забезпечуючи становлення світогляду і світовідчуження, допомагає визначити своє місце в житті і в суспільстві, дає можливість для самореалізації і самовдосконалення. Колосальний потенціал інформаційних ресурсів, що зберігаються в бібліотеці, частіше залишається незатребуваним із-за низької інформаційної культури користувачів, їх невмінням правильно визначити свої інформаційні потреби, коректно сформулювати інформаційний запит.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, поява Internet корінним чином змінили інформаційне середовище бібліотеки та технології доступу до інформації. Колегія Міністерства освіти і науки від 22.11.2007г.№14/1-19 підкреслила, що інформаційні ресурси бібліотек вузів є важливою складовою частиною якості підготовки фахівців.

Формування ІК студентів, якісне обслуговування користувачів пов'язане з рядом проблем. На сьогоднішній день не всі студенти і викладачі вузу мають достатнє уявлення про нові можливості бібліотеки, засоби автоматизованого пошуку інформації.

Згідно держстандартам освітньої програми, у процесі підготовки фахівця повинен забезпечуватися доступ кожного студента до бібліотечних фондів і баз даних, за змістом відповідним переліку дисциплін основної освітньої програми. Іншими словами, інформаційна культура студентів - це опанування інформаційно-бібліографічних знань,

вмінь та навичок, мотиваційна спрямованість на взаємодію з інформаційними ресурсами. Бібліотека вузу повинна мати необхідну інформаційну базу, що забезпечить підготовку висококваліфікованого фахівця, та містити професійні періодичні видання, реферативну інформацію, наукову літературу, забезпечувати доступ до внутрішніх і зовнішніх БД.

Для формування інформаційної культури майбутніх фахівців бібліотека ДонНТУ проводить заняття по засвоєнню знань з інформаційної культури користувачів, що включає як лекційні, так і практичні заняття. Їх мета - навчити студентів пошуку і аналізу наукової інформації на традиційних та електронних носіях. В результаті засвоєння курсу студент повинен знати структуру бібліотеки, склад її фондів та довідковий апарат; мати уявлення про різні джерела інформації, вміти ними користуватися, відбирати необхідні матеріали та складати бібліографічні списки, згідно ГОСТу 7.1-2006. "Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги і правила складання" [9].

Згідно наказу першого проректора ДонНТУ №553-14 від 19.05.2010 р. про проведення занять з інформаційної культури для студентів 1 курсу визначено загальний об'єм лекцій для кожної групи - 6 годин. Програма занять містить такі питання:

- Роль бібліотек у задоволенні інформаційних потреб користувачів;
- Система бібліотек України, в тому числі бібліотек вищих начальних закладів;
- Структура бібліотеки ДонНТУ;
- Довідковий апарат бібліотеки:
  - каталоги;
  - довідкові видання.
- Електронні ресурси:
  - передплачені та тестові БД;
  - ППС "Леонорм-інформ, "Ліга Закон", "Зодчий", РЖ ВІНІТІ.
    - Система науково-технічної інформації Росії та України:
      - видання органів НТІ.
    - Бібліографічний опис документу (ГОСТ 7.1-2006).

Для занять розроблений наочний матеріал: навчальні аналоги алфавітного та систематичного каталогів, слайди з переліком основних розділів УДК і ББК, областей бібліографічного опису (з вказівкою розділових знаків і назв областей опису). Прослуховування лекційного матеріалу закінчується заліком, для проведення якого складаються питання, що містять в собі завдання, відповідні програмі курсу. Кількість годин для занять зі студентами обмежена, але вони допомагають ознайомитися з можливостями бібліотеки та засвоїти навички інформаційного пошуку.

Заняття проводяться на початку навчального року для студентів 1-го курсу всіх спеціальностей (окрім заочників).

При першому спілкуванні з першокурсниками з'ясовується рівень їх інформаційно-бібліографічної грамотності. Якщо більша частина групи має потрібні навички роботи з комп'ютером, то бібліотечні каталоги, як електронні, так і традиційні вони, зазвичай, бачать вперше. Враховуючи це, заняття будуються так, щоб студенти могли оволодіти навичками інформаційного пошуку у роботі як з традиційним, так і з електронним каталогами. Зважаючи на стрімкий розвиток електронних інформаційних ресурсів, в першу чергу, звертається увага на опанування навиків роботи з електронними джерелами, в тому числі роботі з електронним каталогом бібліотеки. У ряді чинників, сприяючих формуванню ІК, слід відзначити розвиток інформаційного середовища бібліотеки (системно-організований сукупності технічних, програмних, інформаційних ресурсів), якому приділяється постійна увага.

З 2010 року бібліотека працює в автоматизованій бібліотечно-інформаційній системі MARC-SQL. З впровадженням цієї програми змінилася технологія проведення лекцій, які проходять з використанням комп'ютерної техніки:

- демонстрація слайдів;
- навчання інформаційному пошуку в традиційних каталогах і в ЕК;
- формування попереднього замовлення літератури;
- складання списку використаної літератури;
- пошук за бібліографічними джерелами;
- пошук у базах даних та за допомогою інформаційно-пошукових систем.

Заняття складаються з двох лекційних годин та чотирьох годин практичних занять.

Упродовж занять проводяться екскурсії по бібліотеці, під час практичних занять надаються консультації.

На першому практичному занятті кожен студент отримує завдання по заліковому білету, пов'язані з пошуком в традиційному та електронному каталогах.

На другому – завдання з пошуку за бібліографічними джерелами та перевірки бібліографічних описів творів друку; робота з базами даних державних стандартів та нормативних документів ("РЖ ВІНІТІ", "Ліга-закон", "Леонорм - інформ").

Статистика кількості проведених занять за 2009-2011 рр. наведена у таблиці 2.38.

Таблиця 2.38 Статистика занять з ІК за 2009-2011 рр.

Рік проведення	Кількість лекційних занять, годин	Кількість практичних занять, годин	Разом
2009	182	258	440
2010	180	356	536
2011	132	196	328

Наведені дані свідчать про зниження показників кількості лекційних годин і практичних занять у 2011 році, що пов'язано із зменшенням кількості студентів. Але більше часу було приділено практичним заняттям (роботі з ЕК, БД, методиці вивчення технології попереднього замовлення, користуванню зовнішніми ресурсами бібліотеки), що значно збільшило статистичні показники відділу:

- звернення до web-каталогу;
- кількість скачувань електронних ресурсів;
- використання періодичних видань віддаленого доступу;
- робота з ІПС “РЖ ВІНІТІ”, “Леонорм-інформ”, “Ліга-Закон”;
- використання зовнішніх ресурсів бібліотеки.

Статистичні дані були отримані за допомогою електронної статистики з сайту бібліотеки (рис. 2.15) та зведені до таблиць 2.39 – 2.41.

Рис. 2.15– форма електронного звіту статистики відвідувань сайту

Таблиця 2.39 Статистика кількості відвідувань web-сайту бібліотеки

Рік	Кількість відвідувань web-сайту бібліотеки							
	ua				ru			
	зі світу, відвідувань/ скачувань	з університету, відвідувань/ скачувань	з бібліотеки, відвідувань/ скачувань	Разом	зі світу, відвідувань/ скачувань	з університету, відвідувань/ скачувань	з бібліотеки, відвідувань/ скачувань	Разом
2009	13383/ 100940	22/ 3658	16/ 4752	13421/ 109350	20908/ 106989	59/ 2610	33/ 13666	20995/ 123265
2010	15227/ 146577	27/ 5118	36/ 5666	15286/ 157361	19977/ 110180	80/ 5467	93/ 24668	20126/ 140315
2011	14772/ 161564	29/ 2995	37/ 5536	14836/ 170095	17855/ 128719	37/ 2902	60/ 40876	17948/ 172497

Таблиця 2.40 Статистика загальної кількості відвідувань web-сайту бібліотеки

Рік	Загальна кількість відвідувань web-сайту бібліотеки			
	зі світу, відвідувань/ скачувань	з університету, відвідувань/ скачувань	з бібліотеки, відвідувань/ скачувань.	Разом
2009	30170/207929	71/6268	34/18418	30270/232615
2010	30417/256757	89/10585	93/30334	30575/297676
2011	28461/315046	51/5978	60/46519	28568/367543

Таблиця 2.41 Статистика скачувань електронних документів

Рік	Кількість скачувань електронних документів		
	електронний каталог Marc	електронний каталог Unilib	РЖ ВІНІТІ
2009	0/0	29/5785	2/3
2010	28/300	26/4547	15/10466
2011	139/2395	9/151	10/3955

Дані таблиць свідчать про щорічне зростання показників звернень до сайту, деякі розходження були пов'язані з переходом на нову АІБС - MARK-SQL. Це дало можливість нашим користувачам працювати з web-каталогом через Internet. Аналізуючи отримані результати можна зробити висновок, що заняття з інформаційної культури підвищують рівень інформаційної грамотності студентів та допомагають їм краще орієнтуватися в інформаційному середовищі бібліотеки. Про це свідчать і результати анкетування студентів-слухачів лекцій з ІК, проведеного науково - бібліографічним відділом. Були отримані такі відповіді на питання, поставлені в анкеті:

1. Користуються інформаційними ресурсами:

- ЕК - 54%;
- нормативною базою «Ліга-закон» - 16%;
- РЖ ВІНІТІ - 18%;
- «Леонорм-інформ» - 7%;
- книгами і методичними вказівками в електронному варіанті - 69%;
- сайтом бібліотеки користуються - 42%.

2. Не користуються інформаційними ресурсами - 19%.

3. Вважають, що корисні:

- лекції з ІК - 30%;
- практичні заняття з ІК - 40%;
- консультації - 40%.

Треба зауважити, що оцінка інформаційних ресурсів та послуг нашої бібліотеки викладачами та науковцями ДонНТУ має велике значення, тому науково-бібліографічним відділом було проведено анкетування учасників щорічного семінару інформаторів, проведеного у травні 2012 року. Отримані результати свідчать про активне використання

електронних ресурсів НТБ, необхідність подальшого розвитку інформаційного середовища бібліотеки та удосконалення наданих бібліотекою сервісів. Нижче наведені вибіркові дані цього опитування:

1. Користуються внутрішніми інформаційними ресурсами:

- ЕК - 80%;
- нормативною базою «Ліга-закон» - 5%;
- РЖ ВІНІТІ - 24%;
- «Леонорм-інформ» - 8%;
- книгами і методичними вказівками в електронному варіанті - 92%;
- сайтом бібліотеки користуються - 79%.

2. Користуються зовнішніми інформаційними ресурсами:

- наукові публікації мережі УРАН - 18%;
- російські електронні наукові журнали e-library - 40%;
- електронні журнали HINARI - 16%;
- повнотекстові дисертації ProQuest – 16%;
- архів журналів з гірничої справи MINING Annual Review - 11%.

3. Потреба у бібліографічних довідках в онлайн-режимі - 87%.

4. Використання передплачених періодичних видань в електронному вигляді – 61%.

5. Використання розділу сайту «Нові надходження» - 76%.

За результатами анкетування інформаційні ресурси бібліотеки отримали позитивний відгук цього контингенту читачів.

Проведене дослідження свідчить про те, що навчання основам інформаційної культури залишається і на цей час актуальним завданням сучасної бібліотеки і повинно здійснюватись у двох напрямках: навчання роботі з традиційними ресурсами (друкованими виданнями та довідковим апаратом до них) та з електронними ресурсами (внутрішніми та зовнішніми).

Зміст таких занять повинен бути диференційованим відповідно до різних категорій користувачів (студенти, аспіранти, викладачі, науковці). Згідно цього треба постійно вивчати рівень інформаційної культури користувачів та їх інформаційні потреби для надання професійної допомоги щодо підвищення рівня їх інформаційної грамотності.

Але технології формування інформаційної культури не можуть бути зорієнтовані тільки на комп'ютерні та Інтернет-технології, які можуть використовуватись тільки як засіб оволодіння методикою та принципами коректного інформаційного пошуку. Саме тому формування інформаційної культури нерозривно пов'язано з діяльністю бібліотек

освітніх установ, що є неодмінною умовою створення комфортного середовища для розвитку особи в інформаційному суспільстві.

2.4.Висновки

Забезпечення необхідною інформацією своїх користувачів, як відомо, виступає головним завданням кожної бібліотеки. Обмін інформацією, отримання нових знань та розвиток особистості частково відбувається з допомогою різноманітних ресурсів бібліотек. Тому наявність якісного фонду у бібліотеці, його відповідність потребам своїх користувачів та високий рівень бібліотечних послуг виступають основними завданнями НТБ ДонНТУ. Для вирішення цих проблем співробітниками бібліотеки були проведені дослідження з питань активності використання фонду, перерозподілу фонду за різними книгосховищами та відділами відповідно новій структурі бібліотечно-інформаційного центру, коригування комплектування згідно з сучасними потребами користувачів та формування інформаційної культури студентів університету для повноцінного використання інформаційних послуг.

За результатами досліджень були зроблені наступні висновки:

1. Фонд традиційних документів залишається активною складовою інформаційних ресурсів бібліотеки для сучасного користувача НТБ ДонНТУ.
2. Спостерігається тенденція постійного збільшення частки електронних документів у структурі інформаційних ресурсів бібліотеки;
3. Використання сучасних комп'ютерних технологій у роботі бібліотеки (в тому числі впровадження нової АБІС MARC-SQL) забезпечило автоматизацію традиційних бібліотечних технологій та підвищило рівень наданих читачеві послуг, що підтверджено позитивними відгуками читачів за результатами анкетування.
4. Аналіз використання фондів основних відділів обслуговування за різними видами документів свідчить про те, що велика частина фонду за певні хронологічні періоди є пасивною, тому запланований перерозподіл фонду до книгосховищ за хронологічною ознакою є обґрунтованим рішенням.
5. Якісний показник складу фонду є важливою умовою його ефективного використання, тому умови придбання технічної літератури згідно напрямом діяльності ДонНТУ повинні надавати можливість її своєчасного замовлення та отримання.

6. Коригування комплектування повинно здійснюватись за участю провідних спеціалістів кафедр та враховувати думку читачів щодо якості замовлених підручників.
7. Для забезпечення можливості максимального використання інформаційних ресурсів бібліотеки різними категоріями читачів залишається потреба у забезпеченні необхідного рівня інформаційної культури за допомогою диференційованого курсу занять, що потребують постійного удосконалення у зв'язку з швидким розвитком інформаційних технологій та бібліотечних послуг.